

Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

"Derneklerin Üye Bildirimine Dair Kanun Değişikliği"

Derneklerin Üyelerini Raporlama Yükümlülüğü Getiren
Değişikliklerin Ulusal ve Uluslararası Mevzuata göre
Değerlendirilmesi

STGM: Örgütlenme Özgürlüğü ve Katılım Hakkı Bilgi Notu 3

Derneklerin Üyelerini Raporlama Yükümlülüğü Getiren Değişikliklerin Ulusal ve Uluslararası Mevzuata göre Değerlendirilmesi

4 Kasım 2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 23. ve 32. maddelerinde değişiklik yapılmasını ve bir geçici ek madde eklenmesini öngören 7226 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 26 Mart 2020 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu değişikliklerle derneklere mevcut üyelerini, yeni üyeleri ve üyeliğe son verme işlemlerini 45 gün içinde dernek merkezlerinin bulunduğu dernekler birimine bildirme yükümlülüğü getirildi. Daha önce Dernekler Yönetmeliği'nde yapılan benzer bir değişikliklerle yürürlüğe konulan bu yükümlülük böylece yasal bir dayanak kazanmış oldu.

Elinizdeki bilgi notu Dernekler Kanunun 'da yapılan değişiklik hakkında Sivil Toplum Örgütlerini bilgilendirmek ve yapılan değişikliği Ulusal ve Uluslararası Mevzuat doğrultusunda değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Arka Plan

Dernekler Kanununun 23. ve 32. maddelerinde yapılan değişiklik ve getirilen Geçici Ek Madde daha önce 1 Ekim 2018 ve 30552 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "Dernekler Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile gündeme gelmişti. T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Yönetmeliği'nin 83. maddesine bir fıkra eklemiş ve Ek-21'de değişiklik yapmıştı. Eklenen fıkra, derneklere her yeni üye kabulünü ve dernek üyeliğinden her çıkarılmayı ya da istifayı 30 gün içinde DERBİS sistemine veya mülki amirliğe bildirme yükümlülüğü getiriyordu.

Dernekler Yönetmeliğinde yapılan bu değişiklik sivil toplumda çeşitli tartışmalara neden oldu. Bir yandan bildirim yükümlülüğünün örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayacağı tartışılırken, bir yandan da bu değişikliğin uygulamasına ilişkin belirsizlikler sürdü.

Bu sırada, Dernekler Kanunu'nda değişiklik yapılmasını öngören "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" 17 Şubat 2020 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığı'na sunuldu*. TBMM'de ilgili komisyonlarda yaşanan tartışmaların ardından kanun teklifi TBMM Genel Kurulu'nda 25 Mart 2020 tarihinde kabul edildi. Cumhurbaşkanı'nın onayı sonrasında da Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi.

* Kanun Teklifi için bakınız: TBMM, "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi", <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-2633.pdf> web sitesinde mevcuttur.

Dernekler Kanunu'nda Ne Değişti?

Dernekler Kanunu'nun 23. ve 32. maddelerinde yapılan değişiklik ve getirilen Geçici Ek Madde ile Derneklere tüm üyelik işlemlerinin Dernek merkezlerinin bulunduğu Dernekler Birimine (Sivil Toplumla İlişkiler İl Müdürlükleri ve ilçelerde yer alan ilgili birimler) bildirilmesi yükümlülüğü getirildi. Öncesinde bildirim yükümlülüğü sadece yönetim, denetim ve derneğin diğer organlarına seçilen üyelerin bildirilmesiyle sınırlıydı. Ancak yapılan değişiklikle dernek organlarına seçilen üyelerin yanı sıra, tüm üyelerin bildirilmesi gerekmektedir. Ayrıca iki bildirim arası dönemde de, yeni üyeliklerin ve üyeliği bir şekilde sona erenlerin bildirilmesi yükümlülüğü getirildi. Bildirimde bulunmayan Dernek yöneticilerine ise Beş Yüz Türk Lirası idari para cezası verilmesi öngörülmektedir. Dernekler Kanununun ilgili maddelerinde yapılan değişikliği gösterir tablo aşağıdaki gibidir:

Eski hüküm	26 Mart 2020 itibariyle değişik hüküm
<p>Genel kurul toplantısı ve organlara seçilenlerin idareye bildirilmesi Madde 23- Dernekler, genel kurulu izleyen otuz gün içinde, yönetim kurulu ve denetim kurulu ile derneğin diğer organlarına seçilen asıl ve yedek üyeleri mülki idare amirliğine bildirmekle yükümlüdür. Dernek organlarında ve yerleşim yerinde meydana gelen değişiklikler de aynı usule tâbidir. Genel kurul sonuç bildiriminin şekli, içeriği ve gerekli belgeler yönetmelikte düzenlenir.</p>	<p>Genel kurul toplantısı ve organlara seçilenlerin idareye bildirilmesi Madde 23- Dernekler, genel kurulu izleyen otuz gün içinde, yönetim kurulu ve denetim kurulu ile derneğin diğer organlarına seçilen asıl ve yedek üyeleri, üyeliğe kabul edilentler ile üyeliği sona erenlerin adını, soyadını, doğum tarihini ve kimlik numarasını kabul edilme ve sona erme tarihinden itibaren kırk beş gün içinde merkezinin bulunduğu dernekler birimine bildirmekle yükümlüdür. Dernek organlarında ve yerleşim yerinde meydana gelen değişiklikler de aynı usule tâbidir. Genel kurul sonuç bildirimi ile üyeliğe ilişkin bildirimlerin şekli, içeriği ve gerekli belgeler yönetmelikte düzenlenir.</p>
<p>Ceza hükümleri Ceza hükümleri Madde 32- (Değişik: 23/1/2008 – 5728/558 md.) l) 22, 23 ve 24 üncü maddelerde belirtilen bildirim yükümlülüğünü, 19 uncu maddede belirtilen beyanname verme yükümlülüğünü yerine getirmeyen dernek yöneticilerine ve 24 üncü maddede belirtilen temsilcilere beşyüz Türk Lirası idarî para cezası verilir.</p>	<p>Ceza hükümleri Madde 32- (Değişik: 23/1/2008-5728/558 md.) l) 22 ve 24 üncü maddelerde belirtilen bildirim yükümlülüğünü, 19 uncu maddede belirtilen beyanname verme yükümlülüğünü yerine getirmeyen dernek yöneticilerine ve 24 üncü maddede belirtilen temsilcilere beşyüz Türk Lirası idarî para cezası verilir.*</p>

* 25/3/2020 tarihli ve 7226 sayılı Kanununun 21 inci maddesiyle, madde başlığında yer alan "seçilenlerin" ibaresi "seçilenler ile üyelerin" şeklinde değiştirilmiş, birinci fıkraya "üyeleri" ibaresinden sonra gelmek üzere ", üyeliğe kabul edilentler ile üyeliği sona erenlerin adını, soyadını, doğum tarihini ve kimlik numarasını kabul edilme ve sona erme tarihinden itibaren kırk beş gün içinde" ibaresi eklenmiş, fıkra da yer alan "mülki idare amirliğine" ibaresi "merkezinin bulunduğu dernekler birimine" şeklinde ve "bildiriminin" ibaresi "bildirimi ile üyeliğe ilişkin bildirimlerin" şeklinde değiştirilmiştir.

* 25/3/2020 tarihli ve 7226 sayılı Kanununun 22 nci maddesiyle bu bentte yer alan ", 23" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır

Eski hüküm	26 Mart 2020 itibariyle değişik hüküm
	<p>5253 sayılı Kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.</p> <p>“Üyeliği devam edenlerin bildirilmesi GEÇİCİ MADDE 1 – Dernekler, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde, üyeliği devam edenlerin adını, soyadını, doğum tarihini ve kimlik numarasını merkezinin bulunduğu dernekler birimine bildirirler. Bu bildirim yerine getirmeyen dernek yöneticileri hakkında, 32 nci maddenin birinci fıkrasının (s) bendi hükmü uygulanır.”</p>

Türkiye Cumhuriyeti İç Hukuku Açısından Genel Bir Değerlendirme

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 11.maddesi "Anayasa'nın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü" nü düzenler. Düzenlemeye göre Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır ve Kanunlar Anayasaya aykırı olamazlar

Anayasa'nın 10.maddesinde de dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin herkesin kanun önünde eşit olduğu belirtilmiştir. Aynı maddeye göre, devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

13.madde ise, temel hak ve özgürlüklerin "**özlerine dokunmamak kaydıyla**" ve ancak Anayasa'nın ilgili maddelerinde ifade edildiği şekliyle ve ancak kanunla sınırlanabileceğini hükme bağlamıştır. Bu sınırlama aynı zamanda "**demokratik toplum düzeninin**" gereklilik ve ölçülülük ilkeleriyle uyumlu olmak zorundadır.

Anayasa'nın 15.maddesi, olağanüstü hallerde dahi kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamayacağını; kimsenin din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağını ve bunlardan dolayı suçlanamayacağını belirtmektedir.

Anayasa'nın "Din ve Vicdan Hürriyeti"ni düzenleyen 24.maddesine göre herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Üstelik kimse dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Bu hükme göre hiç kimse dini inancının olup olmadığını ve ne olduğunu açıklamaya zorlanamaz.

Anayasa'nın 25.maddesi "Düşünce ve Kanaat Hürriyeti"ni aynı şekilde düzenlemektedir. Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir ve her ne sebep ve amaçla olursa olsun, kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz

Ayrıca Anayasa'nın 20.maddesi kapsamında özel hayatın gizliğini; 33.maddesi kapsamında da dernek kurma özgürlüğünü garanti altına almıştır. 20.maddesinde Anayasa, kişisel verilerin ancak kanunda görülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebileceğini ifade etmektedir. Anayasa'ya uygun bir düzenlemeyle Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (Kanun No. 6698)'nun 5.maddesinde kişisel verilerin işlenmesinin ancak kişinin rızasıyla mümkün olacağı vurgulanmıştır.

Dernekler Kanunu'nda yapılan değişiklik, kişilerin Anayasa ile güvence altına alınan, açıklamaya zorlanamayacakları görüş ve düşüncelerini bir anlamda ifade eden dernek üyeliklerinin bildirim yoluyla açıklanması zorunluluğu getirdiği biçiminde yorumlanabilir. Bilginin kamu kurumlarına verilmesi açıklama niteliğinde olduğu öne sürülebilir.

Ayrıca Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikle üyelik bilgilerinin bildirilmemesi durumda bir idari para cezası öngörölmüştür. Zamanı içinde yapılmayan bildirimler için dernek yöneticilerine 500-TL idari para cezası belirlemiştir. Ancak bunun bildirim başına mı yoksa bildirilmeyen her üye başına mı uygulanacağı ne kanun ne de yönetmelikte açıkça belirtilmiştir. Bu durumda uygulamada her bir üye için idari para cezasının önü açılmıştır. Bu ceza Türkiye'de kurulu dernekler için son derece ağır bir cezadır. Kuruluşu geçmiş yıllara dayanan çok sayıda üyeye sahip birçok dernek kapanmalarına dahi yol açabilecek yüksek idari para cezalarıyla karşılaşma riski altındadır.

Öngörülen idari para cezasının Anayasal ilkelerle uyumluluğu da tartışılabilir niteliktedir. T.C. Anayasa Mahkemesi kanun koyucunun düzenlemeler yaparken hukuk devletinin temel ilkesi olan "ölçülülük" ilkesiyle bağlı olduğunu Genel Kurul kararı ile belirtmiştir *:

"11. Hukuk devletinde, ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirlerine ilişkin kurallar, Anayasa'ya aykırı olmamak üzere ülkenin sosyal, kültürel yapısı, ahlaki değerleri ve ekonomik hayatın gereksinimlerini göz önüne alan suç politikasına göre belirlenir. Kanun koyucu, izlediği suç politikası gereği bazı fiilleri ceza hukuku alanından çıkarabileceği gibi korudukları hukuki yararları ve neden olduğu sonuçları esas alarak birtakım suçları farklı yaptırımlara da tâbi kılabilir. Kanun koyucunun bu konudaki tercih ve takdirinin yerindeliliğinin incelenmesi, anayasal denetimin kapsamı dışında kalmaktadır. Bununla birlikte, hukuk devleti ve ölçülülük ilkeleri gereğince bu yöndeki düzenlemelerde öngörülen yaptırım, insan onuruna aykırı bulunmamalı ve suçla yaptırım arasında bir ölçüsüzlüğe yol açmamalıdır.

12. Kanun koyucu düzenlemeler yaparken hukuk devleti ilkesinin bir gereği olan ölçülülük ilkesiyle bağlıdır. Bu ilke ise "elverişlilik", "gereklilik" ve "orantılılık" olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. "Elverişlilik", başvuru önlemin ulaşılmak istenen amaç için elverişli olmasını, "gereklilik" başvuru önlemin ulaşılmak istenen amaç bakımından gerekli olmasını, "orantılılık" ise başvuru önlem ve ulaşılmak istenen amaç arasında olması gereken ölçüyü ifade etmektedir. Bir kuralda öngörülen düzenleme ile ulaşılmak istenen amaç arasında da "ölçülülük ilkesi" gereğince makul bir dengenin bulunması zorunludur."

Uluslararası Hukuk açısından bir değerlendirme

Uluslararası hukuk alanında STÖ'lerin üyelik bildirim ve raporlama yükümlülüklerinin sınırlarını doğrudan belirleyen bir düzenleme ya da mahkeme kararı yoktur. Örneğin ne Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ne de Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi STÖ'lerin raporlama ve bildirim yükümlülüklerine değinmektedir. Bu nedenle, konu ile ilgili raporlar doğrudan bir uluslararası düzenleme veya mahkeme kararına değil, bu düzenlemelerin ardındaki genel ilkelere atıf yapmaktadır.

Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'ne bağlı Uluslararası STÖ'ler Konferansı STÖ Hukuku Uzmanlar Konseyi, üye ülkelerdeki artan benzer uygulamalar nedeniyle konuyu gündemine almış ve 27 Kasım 2018 tarihinde bir rapor** yayınlamıştır.

Uzmanlar Konseyi konuyu öncelikle söz konusu yükümlülüklerin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve eski BM Özel Raportörünün de üzerinde durduğu üzere, sivil toplum alanının kısıtlanmasına yönelik genel girişimlerin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

* Anayasa Mahkemesi Genel Kurul Kararı, Esas Sayısı: 2017/14, Karar Sayısı: 2017/83, Karar Tarihi:29.3.2017, R.G. Tarih Sayısı: 18.4.2017 - 30042

** International Standards Relating to Reporting and Disclosure Requirements for Non-Governmental Organizations, Review Prepared By Dragan Golubović on Behalf of the Expert Council on NGO Law of the Conference of INGOs of the Council of Europe, 27 November 2018, CONF/EXP(2018)3.

Çünkü konu sadece bir ülkeyi değil Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna gibi ülkeler başta olmak üzere bütün üye devletleri ilgilendirmektedir. Bu nedenle Avrupa Konseyi Parlamento'lar Asamblesi Avrupa'daki STÖ faaliyetlerinin engellenmesine yönelik ölçsüz kısıtlamaların engellenmesine yönelik bir karar ve tavsiye almış, ayrıca 2018 yılında aldığı 2226 sayılı Karar ile üye devletlere Venedik Komisyonu ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurular ve İnsan Hakları Bürosu (OSCE/ODIHR) tarafından hazırlanan Örgütlenme Özgürlüğü Ortak Rehberlerini takip etmesi çağrısında bulunmuştur.

Uzmanlar Konseyi'ne göre, her ne kadar uluslararası düzenlemelerde açık hüküm olmasa bile, dernek üyelerinin bildiri gibi temel hakları etkileyen her türlü yükümlülük yasayla düzenlenmeli ve amaçlarla orantılı olmalıdır. Ayrıca bu kuralların keyfi ve ayrımcı biçimde uygulanmasının önüne geçecek tedbirler alınmalıdır. Bu nedenle Venedik Komisyonu ve AGİT'in Ortak Rehberi'nde, aşırı derecede külfetli veya masraflı raporlama yükümlülüklerinin örgütlenme özgürlüğünün etkin bir şekilde kullanılmasını zorlaştıran bir aşırı devlet izlemesi ortamı yaratması riskine dikkat çekilmektedir*.

Öte yandan Uzmanlar Konseyi, Ortak Rehberlerin 8. ve 9.maddelerinin bu türden yükümlülükler getiren yasaların demokratik, katılımcı ve şeffaf biçimde yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'de Dernekler Yönetmeliği'nde yapılan söz konusu değişikliğin katılımcı ve şeffaf biçimde yapıldığını öne sürmeksiz oldukça güçtür.

Uzmanlar Konseyi derneklerin üyelerini rapor etme yükümlülüklerini iki açıdan ele alınması gerektiğinin altını çizmiştir: (1) örgütlenme özgürlüğü, (2) özel yaşamın mahremiyetinin korunması hakkı. Mahremiyet hakkı STÖ'lerin üyelerini kapsadığı gibi, STÖ'lerle ilişkili tüm özel kişileri de kapsar. Örneğın, bir derneğe bağıştta bulunan bir birey, isminin anonim kalmasını istiyorsa, buna saygı gösterilmelidir.

"Mahremiyet hakkı, STÖ'ler ve üyelerine garanti sunar. Bu, gözetim ve denetimin, STÖ'lerin sahip olduğı meşru amaçlarla orantılı olması, bozucu olmaması veya özel işletmeler için geçerli olanlardan daha sıkı olmamaları gerektiğı anlamına gelir. Gözetim ve denetim daima STÖ'nün ve faaliyetlerinin yasallığına ilişkin varsayımlara dayanarak yapılmalıdır."**

Uzmanlar Komitesi ayrıca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2007(14) Tavsiye Kararı'na dikkat çekmektedir. Buna göre her türlü bildirim yükümlülüğü "yararlanıcıların hakları ve güvenliğı ile özel hayatın mahremiyetinin korunması ile ilgili yükümlülüklerle değerlendirilmelidir. ... özel hayat ve mahremiyete saygı ihtiyacı mutlak değildir ve kriminal suçların araştırılmasına engel olmamalıdır. Her koşulda, özel hayat ve mahremiyete herhangi bir müdahale gereklilik ve orantılılık ilkelerini gözetmelidir."***

Ayrıca, Uzmanlar Komitesi Raporu'nda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Mahkeme'nin ilgili bir kararına**** dayanarak, STÖ'lerin üyelerinin isimlerini ve adreslerini bildiriminin örgütlenme özgürlüğü ve özel hayata saygı ile bağdaşmayacağı gerekçesiyle genel bir yükümlülük olmaması gerektiğini belirtmiştir.***** Zira ilgili kararda bazı özel durumlarda üyelerin isimlerinin açıklanması 11.madde ile korunan örgütlenme özgürlüğü hakkına gerekçelendirilmemiş müdahale anlamına gelebileceğini kabul edilmiştir.

Öte yandan, AİHM "Accept" ve Diğerleri v. Romanya kararında***** üyelerle ilgili bazı bilgilerin dernek kütüğünde yayınlanmasını, bu bilgilerin isimle sınırlı olduğı ve kişisel verileri içermediğı gerekçesiyle AİHM'nin ihlali olarak değerlendirmemiştir.

AİHM'nin bu kararları doğrultusunda Venedik Komisyonu da STÖ'lerin üyelerinin isimlerinin bildirilmesi yükümlülüğünün orantılılık ilkesine tabi olması gerektiğini bildirmiştir.*****

* OSCE/ODIHR, Venice Commission Joint Opinion on the Ukraine Draft Laws No. 6674 and 6675, aktaran CONF/EXP(2018)3.

** Expert Council, Opinion on the Hungarian draft NGO Transparency Law'dan aktaran CONF/EXP(2018).

*** The Explanatory Memorandum to the Recommendation (2007)14'den aktaran CONF/EXP(2018).

**** National Association of Teachers in Further and Higher Education v. United Kingdom (dec), no. 28910/95, 16 April 1998)

***** CONF/EXP(2018)

***** Association "Accept" and Others v. Romania (dec.), no. 48301/08, 24 May 2016.

***** Expert Council on NGO Law CONF/EXP(2018)

Ayrıca Uzmanlar Komitesi Azerbaycan Cumhuriyeti STÖ Yasası üzerine hazırladığı görüşünde, üyelik bilgilerinin kamu otoritelerine "sınırlanmamış" koşullar altında bildirilmesinin örgütlenme özgürlüğü ile bağdaşır nitelikte olmadığını belirlemiştir:

"STÖ'lerin üye listelerinin kamu otoritelerine bildirilmesine yönelik sınırları çizilmemiş yükümlülüklerin varlığı, bireylerin STÖ'lere katılımını engelleyen bir işlev görebileceği kanıtlanmıştır. Bu sebeple sınırları çizilmemiş yükümlülükler örgütlenme özgürlüğü açısından kabul edilemez bir engelleme oluşturur."

Sonuç olarak, Uzmanlar Komitesi, giderek sıkılaştıran kişisel verilerin korunmasına yönelik düzenlemeleri de dikkate alarak, kamu kurumları için bilgiye erişim yasalarının STÖ'lere de uyarlanması sonucu, STÖ'lerin de kendi bilgi sağlama yükümlülüğü olduğunu öne sürmenin örgütlenme özgürlüğüne ilişkin uluslararası standartlara aykırı olacağını vurgulamıştır. Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri yalnız başına örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması için gerekçe oluşturamazlar.

Bireysel raporlama ve bildirim yükümlülükleri ilk bakışta sorunsuz gözükse de istenen detay seviyesi arttıkça ve derneklerin yükümlülükleri kümülatif olarak arttıkça mesele karmaşıklaşmaktadır.

STÖ'lere uygulanacak her türlü bildirim ve raporlama yükümlülüğü örgütlenme özgürlüğü hakkının kısıtlanması olacağına göre, bunun gerekli ve orantılı olduğunu göstermek ve istenen bilgilerin içeriği ve bildirim sıklığını amaca uygun olarak düzenlemek devletlerin görevidir. Bu nedenle, bildirim yükümlülüğü öngören düzenlemeler eğer bir ön etki analizi değerlendirmesine dayanmıyorsa, mevcut yasal çerçevenin ihtiyacı karşılamadığına dair açık kanıtlar eksikse, STÖ'ler tarafında suç ve kabahat kanıtları yoksa, hükümet yetkililerinin beyanları başka bir amaca işaret ediyorsa bu düzenlemelerin haklı bulunması çok güçtür.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin yukarıda değinilen Karar ile üye devletleri dikkate almaya davet ettiği AGİT'in STÖ'lerin üyelerinin isimlerini açıklamasına dair görüşü ise genel bir raporlama zorunluğu ya da yükümlük bulunmaması gerektiği yönündedir. Dahası AGİT-DKİHB STÖ'lerin üyelerinin isimlerini ve adreslerini açıklamasının örgütlenme özgürlüğü ve özel yaşama saygı hakkıyla bağdaşmayacağı görüşündedir. Bununla birlikte, STÖ'lere üye olan bireyler, işçi veya memur olarak sorumluluklarıyla çatışma halinde olabilecekleri koşullarda üyeliklerini açıklamak durumunda kalabilirler.** Diğer bir ifadeyle STÖ'lerin üyeliklerinin isimlerini ve isimlerini açıklama yükümlülüğü yoktur. Ama bireyler yaptıkları işin doğasına göre üye oldukları dernekleri ilgili otoriteye bildirmek durumunda kalabilirler.

Özel hayat ve gizliliği gibi, örgütlenme özgürlüğünün de mutlak bir hak olmadığı uluslararası insan hakları belgeleri açısından açıktır. Ancak bu konudaki her herhangi bir kısıtlamanın insan hakları alanındaki uluslararası izleme mekanizmaları bakımından "demokratik bir toplumda zorunluluk"*** ve orantılılık ilkelerine göre değerlendirilmesi gerektiği de bir o kadar açıktır.

Seçilmiş bazı ülkelerdeki benzer uygulamalar

Uluslararası standartlara ek olarak, STGM tarafından yapılan ABD ve Avrupa Birliği bağlamında 21 ülkeyi kapsayan araştırmaya göre üye isimlerinin kamu yönetimine bildirimini genel olarak kabul gören bir uygulama olmadığı anlaşılmaktadır.

* Compendium of Opinions Adopted by The Expert Council On NGO Law, Prepared by Jeremy McBride on behalf of the Expert Council on NGO Law of the Conference of INGOs of the Council of Europe, December 2018, EXPERT COUNCIL ON NGO LAW CONF/EXP(2018)4, p. 6-7

** AssociatiOnline, Membership, <<http://www.associationline.org/guidebook/action/read/chapter/4>> web sitesinde mevcuttur. Son erişim 26.2.2019.

AssociatiOnline, AGİT-DKİHB (OSCE-ODIHR) tarafından hükümet yetkilileri ve sivil toplum için hazırlanmış interaktif bir web sitesidir. AGİT'in katılımcı devletlerin kabul ettikleri yasaları uluslararası insan hakları standartlarına uygun hale getirmeleri amacıyla hazırlanan bir yasama veri tabanı olarak Legislation.online'nin bir parçası olarak çalışmaktadır.

*** The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights, the Council of Europe, Human rights files No. 15, p.14.-17

Konu ile ilgili tespit edilebilen ilk karar Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin 1958 tarihli Renkli Halkların Gelişimi İçin Ulusal Birlik (NAACP) v. Alabama kararıdır. Yüksek Mahkeme, Alabama Eyaleti'nin söz konusu derneğin üyelerinin adlarını ve adreslerini ibraz etme yükümlülüğü getiren düzenlemeyi örgütlenme özgürlüğüne karşı olduğu için Anayasaya aykırı bulmuştur. *

Araştırma kapsamında biri Avrupa Birliği'ne (AB) potansiyel aday ülke (Bosna-Hersek), üçü aday ülke (Sırbistan, Arnavutluk ve Karadağ) ve 16'sı üye ülkelerden oluşmak üzere 20 ülke için daha bilgi sorgulanmıştır. AB'ye potansiyel aday ülke olarak Bosna-Hersek'te üyelerin isimleri bildirilmekte ancak kimlik bilgileri verilmemektedir. Aday ülke olan Sırbistan, Arnavutluk ve Karadağ'da üye bildirim zorunluluğu olmadığı bilgisine erişilmiştir. AB'ye üye olan ülkelerin içinde üyelik bildirim zorunluluğu sadece iki ülkede vardır: Romanya ve Macaristan. Ayrıca Bulgaristan'da STÖ'lerin değil sadece sendikaların üyelik bildirim zorunluluğu bulunmaktadır. Araştırma yapılan diğer AB üyelerinde STÖ'lerin kamu yönetimine "cezai yaptırım gerektiren suçlarla ilgili soruşturmalar" hariç -ki bu da bir mahkeme kararı gerektirmektedir- üyelik bildiriminde bulunma zorunluluğu yoktur.

Avrupa Birliğine Üye veya Üyelğe Aday Olan Devletlerde Üyelik Bildirimi

Ülke	AB Üyeligi	STÖ'lerin Üyelerinin İsimlerini, Kimlik Numaralarını, Mesleğini ve Öğrenim Durumunu Bildirme Yükümlüğü	Bilgi Kaynağı
ABD	Üye değil	Yok	US Supreme Court web sayfası
Macaristan	Üye	Var	Uluslararası Af Örgütü Macaristan Şubesi / Macaristan Helsinki Komitesi
Romanya	Üye	Var	Funky Citizens
Bosna-Hersek	Potansiyel Aday Ülke	Sadece isim bildirim var. Kimlik numarası, iş ve eğitim düzeyleri bildirilmiyor.	Transperancy International / Youth Resource Centre (ORC) Tuzla / Helsinki Citizens' Assembly Tuzla
Bulgaristan	Üye	Derneklerin yok, ancak Sendikaların var.	The Center for Legal Aid - Voice in Bulgaria (CLA) / Journalist at Capital
Sırbistan	Aday Ülke	Yok	Civic Initiatives (Citizens' Association for Democracy and Civic Education)
Arnavutluk	Aday Ülke	Yok	The Alliance Against LGBT Discrimination

Avrupa Birliğine Üye veya Üyeliğe Aday Olan Devletlerde Üyelik Bildirimi

Ülke	AB Üyeliği	STÖ'lerin Üyelerinin İsimlerini, Kimlik Numaralarını, Mesleğini ve Öğrenim Durumunu Bildirme Yükümlüğü	Bilgi Kaynağı
Karadağ (Montenegro)	Aday Ülke	Yok (Dernek üyelerle ilgili nasıl bir düzenleme yapacağına kendi tüzüğünde kendi karar veriyor)	ADP – Zid
İsveç	Üye	Yok	The Kvinna till Kvinna Foundation
Yunanistan	Üye	Genel bir yükümlülük yok, ancak Yunanistan hükümeti Ocak 2016'da aldığı bir kararla göçmenlere yardım eden bütün STÖ ve gönüllülerin kişisel bilgilerini içeren bir form doldurmaları aranmaya başlanmıştır.	Greek Council for Refugees/Citizens in Action
İspanya	Üye	Yok	Associació SUUDS
İtalya	Üye	Yok	Lunaria / Sbilanciamoci
Avusturya	Üye	Yok	Grenzenlos
Hollanda	Üye	Yok (Tam tersine anayasa gereği derneklerin üyelerinin kimliğini saklama yükümlülüğü var.)	Pax for Peace; Jochem Beunderman (human rights activist)
Belçika	Üye	Yok (Dernekler (non-profit organisations) tüm bilgileri derneğin genel merkezinde saklamak zorunda. Ancak kamu otoritesi veya bir mahkeme özel bir nedenle talep ederse bilgilere erişim izni vermek durumunda.)	Euro-Med Rights Belgium
İrlanda	Üye	Yok	Front Line Defenders
Fransa	Üye	Yok	Euro-Med Rights Fransa

Avrupa Birliğine Üye veya Üyeliğe Aday Olan Devletlerde Üyelik Bildirimi

Ülke	AB Üyeliği	STÖ'lerin Üyelerinin İsimlerini, Kimlik Numaralarını, Mesleğini ve Öğrenim Durumunu Bildirme Yükümlüğü	Bilgi Kaynağı
Almanya	Üye	Yok	Torsten Weil - Avukat
Portekiz	Üye	Yok	DECO - Portuguese Association for Consumers Protection
Finlandiya	Üye	Yok	Ville Forsman – Hukukçu, İnsan Hakları Hukuku Uzmanı
Birleşik Krallık	Değil	Dernekler mevzuatı son derece farklı olmasına karşın, farklı örgütlenme biçimlerinin mevcut işleyişte bildirim zorunluluğu yok.	Theodora A Christou(Queen Mary, University of London, School of Law, Amnesty International UK

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak 7226 sayılı ve 25/3/2020 tarihli “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile Dernekler Kanunu’nda (Kanun no. 5253) yapılan değişiklik T.C. Anayasası başta olmak üzere iç hukuk ve ilgili uluslararası standartlar açısından tartışmalı gözükmemektedir. Söz konusu değişikliğin Anayasa ile korunan temel hak ve hürriyetlere aykırı olduğu, kişisel verilerin korunması açısından sakıncalı olduğu, AİHS ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ilkelerine aykırı olduğu gibi gerekçeler söz konusudur. Ayrıca bilindiği kadarıyla daha önce yapılan yönetmelik değişikliği hakkında da açılan bir dizi iptal istemli dava mevcuttur.

İlgili kanun değişikliğinin öncelikle derneklerin üye kaybına yol açmayacak ve yeni üye kabulünde zorluk yaratmayacak şekilde, STÖ'lerin görüşleri de alınarak yeniden düzenlenmesinde büyük fayda vardır. Ayrıca, idari para cezası yaptırımına başvurmadan önce “uyarı” yazısı göndermek gibi ara önlemlerin tercih edilmesi de dernekleri rahatlatıcak ve örgütlenme özgürlüğünün gereği gibi kullanılmasına katkı sağlayacaktır.